

Şehri Nuh'un (Şırnak) Kırsal Turizm Açısından Değerlendirilmesi

Sedat ÇELİK¹

Erhan COŞKUN¹

Emrah ÖZTÜRK²

¹ Şırnak Üniversitesi Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksekokulu, Şırnak

² Turizm Uzmanı, Şırnak

Sorumlu Yazar:

s.celik@sirnak.edu.tr

Geliş Tarihi:05/12/2012

Kabul Tarihi:10/01/2013

Özet

Kırsal turizm, uygulandığı yerde kültürel etkileşimi sağlayan ve yöre halkına gelir getiren bir alternatif turizm çeşididir. Kırsal turizm açısından Şehr-i Nuh (Şırnak)'un değerlendirildiği bu çalışmada amaç kırsal turizmi kavramsal açıdan incelemek ve Şırnak'ta var olan kırsal turizm potansiyelini ortaya çıkarmaktır. Her ne kadar Şırnak turizm potansiyeli açısından tanınmamış olsa da turizmin kültürlerarası etkileşimde, ilin kalkınmasında önemli bir etkisi olması sebebiyle turizmin bu bölgede desteklenmesi gerekmektedir. Şırnak'ın sahip olduğu soyut ve somut miraslar iyi bir şekilde tanıtılmalı ve turizm desteklenmelidir. Bu çalışmada literatür taraması ile kırsal turizm, kırsal turizmin olumlu ve olumsuz yanları ele alınmış ve daha sonra Şırnak'ta var olan kırsal turizm potansiyeli değerlendirilmiştir. Şırnak'ın kırsal turizm potansiyeli, kırsal turizm kavramı dikkate alınarak, mevcut durumun gözlemlenmesi ile ortaya çıkarılmıştır. Şırnak'ta kırsal alanlarda var olan turistik değerlerin, tarımsal ve kültürel etkinliklerin artırılması ve tanıtılması ile halkın yaşam standartlarının daha da iyileşebileceği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Kırsal turizm, Şırnak, Şehr-i Nuh,

The Evaluation of Rural Tourism in City of Noah (Şırnak)

Abstract

Rural tourism is a variety of a alternative tourism that is purvey cultural interaction and revenue to countryside, where it is perform. The main purpose of this study that is evaluated the Şehr-i Nuh (Şırnak) in terms of rural tourism, is investigating rural tourism conceptually and discovering potential of rural tourism in Şırnak. Although Şırnak is not recognized in terms of tourism potential, tourism have be supported in this region due to has a significant impact in intercultural interaction and the development of the city. Nonetheles tangible and intangible heritage of Sırnak should be promoted in a comprehensively.

In this study, rural tourism and positive and negative sides of rural tourism are discussed and then evaluated the potential for rural tourism that exists in Şırnak with literature review. Rural tourism potential of Şırnak have discovered with observed the current situation. It is thought that people's living standards will more improve that is increased and promoted touristic values in rural areas of Şırnak and agricultural and cultural efficiency.

KeyWords: Tourism, Rural Tourism, Şırnak.

GİRİŞ

Son yarım yüzyılda dünyada yaşanan ekonomik, sosyal ve teknolojik gelişmeler turizm kavramının algılanmasında ve pratiğinde önemli değişime neden olmuştur. Bu değişim turizm sektöründe hem turist sayısında, hem de seyahat etme amaçlarında (hem niceliksel hem de niteliksel anlamda) görülmektedir (Aydın, 2012). İnsanların turizm tercihlerinde deniz-kum-güneş üçlüsünden vazgeçerek alternatif turizm alanlarını tercih etmeleri bu değişimin en önemli göstergesidir. İnsanlar artık dinlenebilecekleri, huzur bulabilecekleri aynı zamanda farklı kültürel değerleri tanıyabilecekleri turizm hareketlerine katılmayı tercih etmektedirler. Bu sebeple alternatif turizm faaliyetleri gittikçe önem kazanmaktadır.

Kırsal turizm alternatif turizm içerisinde yer alan bir turizm çeşidi olarak özellikle kırsal alanlarda kırsal kalkınma aracı olarak kullanılabilen bir gelir getirici, kültürel etkileşimi sağlayıcı bir araç olarak, gittikçe önemsenen bir turizm çeşididir (Alexander and McKenna, 1998; Perales, 2002). Özellikle kadınların iş hayatına atılmasında ve söz sahibi olmasında etkili olabilmektedir.

Kırsal turizm günümüzde birçok ülkenin kırsal kalkınma politikalarında yer almakta ve kalkınma stratejilerinde desteklenmektedir (Fleischer and Felsenstein, 2000). Ülkemizde de özellikle büyük şehirlere yakın ilçe ve kasabalarda, Karadeniz bölgesinde (Giresun-Bektaş, Gümüşhane-Zigana, Rize-Anzer, Gaziantep-İslahiye, Antalya-İbradi yaylaları v.s.) giderek önemi artan kırsal turizm iyi bir şekilde değerlendirilmekte ve yöreye olumlu yönde birçok katkı (ekonomik, kültürel, sosyal v.b.) sağlamaktadır (Egbaliet.al, 2011).

Bu çalışmada öncelikle yerli ve yabancı kaynaklarla yapılan literatür taraması ile kırsal turizm kavramı ve kırsal turizmin önemi anlatılmaya çalışılmış ve ele alınan konu çerçevesinde Şırnak ilinin mevcut kırsal turizm potansiyeli gözlemlenmiş ve görsel materyallerle değerlendirilmiştir.

Kavramsal Açıda Kırsal Turizm

Kırsal alanlarda yapılan bir turizm çeşidi olan kırsal turizmin tanımını yapmadan önce kırsal alanın tanımını yapmakta yarar var. Ülkeden ülkeye tanımları değişen kırsal alan; Danimarka 200 haneden daha az olan topluluklar; İtalya 10.000 kişiden daha az olan yerleşim yerleri, Norveç

200 haneden daha az olan topluluklar, Portekiz 10.000 kişiden daha az olan yerleşim yerler, İsviçre 10.000 kişiden daha az olan yerleşim yerleri olarak, İrlanda ise toplam kentsel alan ve toplam kırsal alan arasındaki ayrımı 100 yerleşim yeri olarak belirlemiştir (Yılmaz ve Gürol, 2012: 24). Genel olarak kırsal alan; “kent olarak tanımlanan yerleşme alanının dışında kalan tarımla ilgili etkinliklerin yapıldığı alanları da içeren köy, mezra vb. adlarla anılan insan yerleşimlerinin var olduğu alanlardır” (Şerefoğlu, 2009).

Basbakanlık DPT Yedinci Bes Yıllık Kalkınma Planı, Kırsal Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu’na göre ise kırsal alan “ekonomik nitelikteki etkilerin ağırlıkla doğal kaynakların değerlendirilmesine dayandırıldığı yüz yüze ilişkilerin göreceli olarak daha yaygın olduğu yaşam kurallarının büyük ölçüde gelenek ve göreneklere göre biçimlendiği, teknik ve teknolojik gelişmeler ile ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişmelerin daha yavaş ve dolayısıyla gecikmeli olarak gerçekleştiği ortamlardır”.

İncelenen literatür sonucunda kırsal turizm kavramının tanımı konusunda fikir birliği sağlanmadığı görülmektedir. Kırsal turizm kavramsal olarak bile birçok şekilde isimlendirilmiştir. Bazı kaynaklarda tarım turizmi, yayla turizmi, çiftlik turizmi (MacDonald and Jolliffe, 2003), köy turizmi, ekoturizm, av turizmi, mağara turizmi, yeşil turizm olarak adlandırılan kırsal turizm Zurnacı (2012:65); insanların doğal ortamlarda dinlenmek ve değişik kültürlerle bir arada olmak amacıyla bir kırsal yerleşmeye gününbirlik veya konaklamak üzere gidip, yöreye özgü etkinlikleri izlemeleri ya da katılmalarıyla gerçekleşen bir turizm türüdür. Akça (2004: 63)’ya göre kırsal turizm; “insanların devamlı ikamet ettikleri yerler dışındaki kırsal yörelere ziyaretleri, buralarda çiftçilerin ürettikleri mal ve hizmetleri, yörenin doğal dokusuna uygun mekânlarda talep ederek ve yörede para arttırma arzularını minimize ederek geçici konaklamalarından doğan olaylar ve ilişkiler bütünüdür.”

Soykan (2006)’a göre kırsal turizm; “kişilerin doğal ortamlarda dinlenmek ve değişik kültürlerle bir arada olmak amacıyla bir kırsal yerleşmeye gidip, orada konaklamaları ve o yöreye özgü etkinlikleri izlemeleri ya da katılmalarıyla gerçekleşen bir turizm türüdür”. Kiper’in (2006) Lanel’den aktardığına göre kırsal turizm; doğaya dayanan aktiviteler, festivaller, tarihi geleneksel olaylar, sanat gösterileri, tarımsal turizm, halk tiyatrosu vb. gibi çok yönlü uygulamalardan ve çiftlik temelli turizmden eğitimsel seyahate kadar her şeyi içeren kompleks bir aktivitedir.

OECD (1994:16-17) kaynağına göre kırsal tabanlı tatiller; yürüyüş, tırmanış, macera tatilleri, kano-rafting, çim kaynağı, kuş gözlemciliği, fotoğraf çekme gibi doğa çalışmaları, avcılık, bisiklet turları, at binme, kırsal miras çalışmaları, kır manzarası izleme, küçük köy/kasaba turları, küçük ölçekli konferanslar, kırsal festivaller, nehir ve göl balıkçılığı gibi kırsal alan gerektiren sporlar sayılır. Kırsal turizm yalnızca tarımsal ve çiftlik turizmini değil kırsal alanda bulunan tüm turizm faaliyetlerini kapsamaktadır (Anonymus, 1994; Alexander and McKenna, 1998). Yine diğer bir tanımlamaya baktığımızda kırsal turizm; **amacı tarımsal ya da yerel değerlerle iç içe bulunarak hoşça zaman geçirmek olan turistlere, beklentileri doğrultusunda konaklama, yiyecek içecek ve diğer hizmetleri veren küçük ölçekli işletmelerin yer aldığı küçük yerleşimlerde gerçekleştirilen faaliyetler bütünüdür (EC, 1999:151).**

Kırsal turizm, yalnızca çiftlik yönelimli bir turizm türü değildir. Kırsal turizm; kırsal alandaki temel ekonomik aktiviteleri tamamlayıcı, yerel ürünlerin kullanımını destekleyici ve yerel aktivitelere katılımı sağlayıcı bir turizm çeşididir. Kırsal alanda gerçekleştirilen doğal, sosyal ve kültürel aktivitelerin hepsini kapsar (www.insula.org.tr). Aynı zamanda çiftlik turizminin yanında çevresel ve doğa turizminin gerektirdiği bazı özel ilgi alanlarını da içeren çok yönlü karmaşık bir faaliyettir.

Doğal yaşama duyulan ilgi, kırsal turizmin esasını oluşturmaktadır. Bu alanda yapılacak aktiviteleri yörenin özgün değerlerinden yararlanarak zenginleştirmek mümkündür. Bozulmamış doğal çevrede, doğa harikalarının bulunduğu ilginç kırsal yöreleri gezmeyi, görmeyi arzu eden turistler otantik atmosferdeki etkinlikleri tercih etmektedir. Konaklama hizmetleri için köylünün günlük yaşamını sürdürdüğü evler, buralardaki pansiyonlar, kampingler veya kırsal tatil köyleri ilgi görmektedir. Kültür gezileri, yakın çevrede doğayürüyüşleri, yerel el sanatlarının tanıtımı, hayvancılık, tarım gibi etkinlikler ve/veya hizmetler turistik çekiciliği arttırmaktadır (Zeyrek, 2008: 457).

Bir yörede/bölgede kırsal turizmin geliştirilebilmesi için kırsal alanda bazı unsurların olması gerekmektedir. Bu unsurlar (Demircioğlu, 1993);

- Suyu bol olan
- Gezi etkeninin özenle organize edilebilen
- Spor yapmaya elverişli (golf, tenis, yüzme, balık avlama) olan
- Milli parklara yakın olan,
- Tarihsel değerleri içeren,
- Kolay ve doğrudan rezervasyon yapılabilen,
- Ulaşımı kolay ve ekonomik olan,
- Geleneksel bir mimarisi olan,
- Belirli bir üretim biçimini sunan,
- Yöre halkının sıcak ve etkileşime açık olduğu yöreler kırsal turizme en uygun yerlerdir.

Wilson, Fesenmaier, Fesenmaier and Van Es (2001) yapmış oldukları araştırmada kırsal turizmin başarıya ulaşması için aşağıdaki unsurların önemli olduğunu belirtmiştir.

- Eksiksiz bir turizm paketinin oluşturulması
- İyi bir liderlik
- Yerel yönetimlerin katılımı ve desteklemesi
- Turizmin geliştirilmesi için yeterli sermaye
- Stratejik planlama
- Yerel liderler ile iş adamları arasında iyi bir koordinasyon ve işbirliği
- Kırsal turizm işletmeleri arasında koordinasyon ve işbirliği
- Turizmin geliştirilmesi için bilgi ve teknik yardımın sağlanması
- İyi toplantı, konferanslar ve ziyaretçi büroları (tourism information)
- Turizm için geniş çaplı desteğin sağlanması

Yukarıda belirtilen unsurlar birbirine bağlı zincir gibidir ve her biri birbirini destekler niteliktedir. Bunlardan birinin olmaması kırsal turizm ile ilgili yapacağınız çalışmaların hedeflediğiniz başarıya ulaşmamasına neden olur. Bu sebeple, kırsal turizm ile ilgili yapılacak olan planlamalar ve stratejiler çok kapsamlı bir işbirliği ile yapılmalıdır.

Dünyada ve Türkiye’de Kırsal Turizm

Yeni bir kavram olmayan kırsal turizm, 19. yüzyılda gelişen ve büyüyen endüstri kentlerinin stresine ve bakımsızlığına tepki olarak kırsal alanda ortaya çıkan ve gelişen bir turizm etkinliğidir. Özellikle 1970’li yıllarda gelişmeye başlayan kırsal turizm sanayi devriminin başlamasıyla ortaya çıkmıştır. Sanayide çalışanların köy evlerine gidip dinlenmeleri ilk etkinlikler arasında görülmektedir(Perales, 2002). Bu dönemlerde bazı demiryolu şirketleri de yatırımlar yaparak gelişmekte olan bu turizm çeşidine hizmet vermiş ve kentsel alanlarda yaşayanların kırsal alana daha rahat ulaşabilmelerini sağlamayı amaçlamışlardır. Özellikle Alpler ve Amerikan ve Kanada Rockies dağları yapılan demiryolu yatırımları ile kırsal turizmin ilk öncüleri sayılmaktadır (OECD,1994).

Dünyada birçok ülkede kırsal turizm faaliyetleri yapılmasına karşın kırsal turizm ile ilgili istatistiklere ulaşmak oldukça zordur. Kırsal turizm ile ilgili sayısal veriler sadece bazı araştırmalarla elde edilmiştir. Avrupa’da turizm alışkanlıkları üzerine yapılan bir araştırmada kırsal turizme olan eğilimler saptanmaya çalışılmıştır. Bu araştırmaya göre; kırsal turizmin geliştiği ülkelerde insanların en az 1/3’ü tatillerini geçirmek amacıyla kırsal alanlara gitmektedir. Hollanda’da tatile çıkanların %39’u birinci tatil yeri olarak kırsal alanları seçmekte, İngiltere’de ise nüfusun 3/4’ü yılda en az bir kez kırsal alanları ziyaret etmektedir. Yine aynı çalışmanın verilerine göre; Avrupalı turistlerin kırsal kesimde tatili tercih etmesinin nedenlerinin başında doğal alanların çekiciliği ve bozulmamış ortamlar olmaları, geçmişten izler taşımaları ve sıcak ilişkilerin kurulabilmesi gelmektedir. Avrupalı turistlerin tatillerinde kırsal turizm ayrılan süre her geçen gün artmaktadır. Kırsal turizm çerçevesinde, Avrupa’da 1987 yılında, konaklamaya ilgili istatistiklere bakıldığında, turistlerin en fazla; kır pansiyonları ve otellerde (%30), arkadaş evinde (%21) ve kırsal kampinglerde (%16) konakladığı görülmektedir(Soykan,2000).

Dünya’da bazı örneklerle baktığımızda kırsal turizmi daha iyi anlayabiliriz. İngiltere’de Galler Turizm Bakanlığı bünyesinde, köy koordinatörleri ve köy acenteleri kurularak ortak çalışmalara 1992’de başlanmıştır. Kırsal turizme açılacak köylerin; güzel manzaralara, tarihi ve kültürel değerlere dikkat edilmiş, köylerin el sanatı atölyeleri ve gezi yerlerine sahip olması tercih nedeni olmuştur. Bir diğer örnek ise; Galler bölgesinin orta kesiminde gerçekleştirilen festival programı kırsal ekonomik gelişim için 1985 yılında Galler Gelişme Konseyi tarafından uygulanmıştır. Festival doğa ve vahşi yaşam, peyzaj, kırsal bilinçler,tarih ve gelenek gibi beş ana tema altındaki çok sayıda olaydan ve etkinlikten oluşmaktadır. Bu etkinlikler içerisinde, doğa ziyaretleri, kuş gözlemciliği, rafting, dağ bisikleti gibi faaliyetler yer almıştır. Festival başarılı bir kırsal turizm başlangıcına iyi bir örnek olmuştur (Woodruff, 1997).

1980 yılında aktif nüfusun yalnızca %10’unun tarım kesiminde çalıştığı İtalya’da, 1960-1980 yılları arasında 5 milyon İtalya’nın topraklarını terk ettikleri belirlenmiştir. Bu toprak terki karşısında,Ulusal Tarım ve Turizm Derneği kurularak, “Ağri-tourismo (tarımsal turizm)” fikri ortaya atılmış, tarımla uğraşanların evlerinin odalarını kiraya vermeleri, yerel ürünlerini ticarileştirmeleri gibi amaçlar benimsenmiştir. İlerleyen yıllarda bazı bölgelerden (özellikle Abruzzia) göçün yavaşladığı, çiftçilerin turistik işlere yöneldikleri görülmüştür. Diğer taraftan bazı yerlerde (Tuscany, Umbria, Latium, Liquria vb.) köy evleri ikinci konut olarak değişime uğramış ya da kırsal alanlara yeni villalar yapılmıştır(Soykan,2000).

Evangeline Bölgesi bir alanı kırsal olarak karakterize eden 3 faktörü sağlayan özelliğe sahiptir. Bunlar, 6000 den daha az nüfusa sahip olması, organik tarım uygulamasının yapılması ve ekonomik ve geleneksel sosyal yapının genelde bölgede yaşayan halk tarafından kendi kendine yeterli bir yapı içerisinde olmasıdır. Bu bölgeyi turistlerin ziyaret etmesinin temel nedeni ise, Acadian kültürünü görmek ve tanımak olmuştur. Çünkü Acadianlar İngilizler tarafından topraklarından çıkarılarak bu bölgeye gelip yerleşen doğu Kanada’nın Fransız göçmenleridir. Bölge sakinleri tarafından yöredeki turizm aktivitelerinin belirli bir sistem dahilinde yürütülebilmesi için ise kooperatifler kurmuşlardır (MacDonaldandJolliffe, 2003).

Bulgaristan köyleri gelenek ve tarihlerini bu zamana kadar getirmiş yerleşim yerleridir. Celina ilçesinde LEADER programı vasıtasıyla ilçeye dairesel yapıya sahip bir pazar yeri kurulmuştur. Evler tek kat halinde inşa edilmiş, ülkenin mimari yapısını sergilemektedir. Bölgede çeşitli rafting, safari, kuş gözlemciliği ve mağaracılık gibi kırsal ve eko turizm aktiviteleri bulunmaktadır (Şerefoğlu,2009:76).

Türkiye’de kırsal turizm genellikle doğa yürüyüşleri ve doğa sporları, açık hava etkinlikleri, günü birlik köy ziyaretleri anlaşılmaktadır. Kırsal turizmin daha çok büyük şehirlerin çevresinde ve antik kent özelliği taşıyan yerlerde geliştiği görülmektedir. Son yıllarda bazı seyahat acenteleri Aladağlar’a, Toroslar’a, Kaçkar Dağları’na, Kapadokya’ya, İzmit-Gölcük’e, İstanbul-Şile-Ağva’ya, Bafa Gölü’ne, Fethiye’ye trekking turları düzenlemektedir (Soykan, 2003).

Ülkemizde kalkınma politikalarında (beşinci, dokuzuncu kalkınma politikaları, ulusal kırsal kalkınma stratejisi v.s.) alternatif turizmin geliştirilmesi ve desteklenmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında kırsal alanların kalkınmasında kırsal turizmin olumlu etkisinin olduğu belirtilmiştir. Raporun temel amaç ve politikalarında şu maddeler yer almaktadır (DPT,2006):

- Kırsal turizme yönelik mesleki eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin başlatılması ve kırsal turizm ağının kurulması,
- Uygun yörelerde kırsal turizm gücünün belirlenmesi ve kırsal turizmin öncelikli olarak uygulanacağı pilot bölgelerin ve yerleşimlerin seçilmesi,
- Kırsal turizm için yerel yönetimlerin önderliğinde eylem planı hazırlanması ve sivil toplum kuruluşlarının bu alandaki etkinliklerinin desteklenmesi,
- Kırsal turizm, agro-turizm ve eko-turizm olanaklarını geliştirmek üzere; Tarım ve Köyüşleri, Çevre ve Orman, Kültür ve Turizm Bakanlıkları arasında eşgüdümün artırılması gibi maddeler yer almıştır.

Türkiye’deki kültürün yansıtıldığı yöresel el sanatları, Anadolu folkloru, geleneksel köy düğünleri, geleneksel sporları (cirit, deve, boğa güreşleri) ,flora ve faunası, yaylalar ve ormanlar ve mağaraları gibi kırsal alanlara has özellikleri, Türkiye’deki kırsal alanların mozaiğini oluşturmaktadır (Morgül,2006:78).Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisinde kırsal turizme eğilimin artmasını fırsat olarak görülmekte ve kırsal turizmin kalkınma aracı olarak kullanılmasını hedeflenmektedir. Kırsal turizmin gelişme potansiyeli olan yerlerde el sanatları, yöresel kıyafetler, yöresel kültürlerin geliştirilmesi ve desteklenmesi gerektiği belirtilmiştir.

Ülkemizde, son yıllarda yerel yönetimler ve sivil toplum örgütleri de kırsal bölgelerin tarihi, doğal ve kültürel değerlerini yerli ve yabancı turistlerin ilgisine

sunarak kırsal turizmden yararlanma çabaları içerisinde yer alırlar. Bunlardan birkaçını aşağıdaki gibi özetleyebiliriz (Akça,2006:2838):

- Ürgüp Belediyesi Kapadokya yöresinde bir proje kapsamında yerli ve yabancı turistler köy düğünlerine katılacak, geleneksel köy yemeklerini pişirecekler, inek ve koyun sağarak kırsal yaşamın içerisinde yer alacaklardır.
  - Ortahisar Belediyesi Kızıl Çukur Vadisi'nde güneşin doğuş ve batışını turistlere izletmek amacıyla turlar düzenlemektedir. Her yıl bu turlara yaklaşık 30.000 kişi katılmaktadır.
  - Kış döneminde Akdeniz, Marmara ve Ege Bölgelerindeki köylerde geleneksel deve güreşleri düzenlenmektedir.
  - Son yıllarda bazı turizm acenteleri İpek Yolu güzergâhında turlar düzenlemektedir.
  - Erzincan ve Muğla'nın kırsal alanlarında profesyonel yamaç paraşütü yapılmaktadır.
- Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği tarafından Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) Küresel Çevre Fonu (GEF /Global Environment Facility) Küçük Destek Programı (SGP/Small GrantsProgramme) desteğiyle yürütülen TaTuTa (Ekolojik Çiftliklerde Tarım Turizmi, Gönüllü, Bilgi ve Tecrübe Takası) Projesi çerçevesinde www.tatuta.orgadresinde hizmete giren internet sayfasında Türkiye'nin farklı bölgelerindeki 32 ayrı noktada yer alan 69 çiftliğin ayrıntılı bilgileri yer almaktadır(www.bugday.org).

Kırsal Turizmin Olumlu ve Olumsuz Yönleri

Alternatif turizm içinde yer alan kırsal turizmin her yönüyle değerlendirilip ülkeye faydasının ve zararının neler olabileceği iyi bir şekilde analiz edilmelidir. Aksi takdirde geçmişte uygulanan bazı politikalar gibi ülkemizi olumsuz yönde etkileyebilir.

Kırsal turizmin olumlu yanları;

- Kırsal turizm nüfus kaybına uğrama riskleri ile karşı karşıya bulunan yöreleri canlandırmak suretiyle, yöre halkının başka bölgelere göç etmesini önleyebilmektedir. Göçün önüne geçilmesinde, kırsal turizm yeni bir istidam alanı yaratıcısı olarak da üzerinde durulması gereken bir yaklaşım olarak görülmektedir (DPT,2010: 33-42).
- Kırsal alanlarda gerek tarımsal faaliyetlerle uğraşan gerekse uğraşmayan ailelere kırsal turizm yoluyla ek gelir sağlanabilir.
- Kırsal turizm, kırsal halka yeni iş olanakları yaratarak kırdan kente göçün önlenmesini sağlayabilir (Soykan, 1999).
- Kırsal turizmin gelişmesi ile kırsal yöredeki kadınların aile içerisindeki rollerinin değişmesi ile kadının aile yaşamına daha aktif olarak katılması kolay ve hızlı olabilecektir.
- Kırsal turizmin yaygınlaşması ile kırsal alanlara götürülebilecek altyapı, sağlık ve eğitim gibi hizmetlerinin kalite ve sayısında önemli miktarlarda artışlar gelişimi görülebilecektir.
- Gelecekte turistlerin çevreye daha duyarlı olacakları dikkate alınarak turizme açılan kırsal alanlarda bozulmamış bir çevre ile kültürel çevre olarak adlandırılan geleneksel mimari tarzın korunması büyük önem taşımaktadır. Bunun için kırsal alanlarda yeni bina inşa etmektense restore çalışmaları ile geleneksel mimari tarz korunarak çevrenin peyzaj açısından daha planlı ve düzenli olması sağlanabilir (Yazgan ve Kadanalı, 2012).

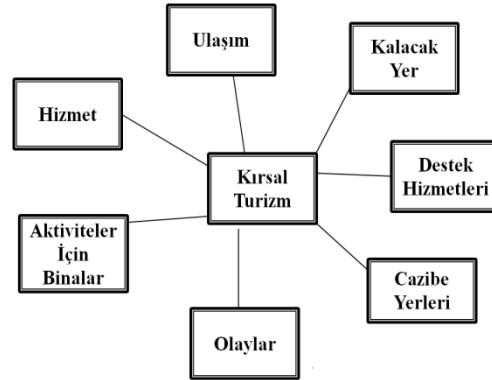
• Gelecek olan turistlerin kırsal alandaki halkla etkileşimi sonucunda köy-kent arasındaki kültür farklılıkları azalabilir (Soykan, 1999).

- Kırsal turizm, turizmi 4 mevsime yayabilir.
- Kırsal turizm turizmin dağılımında denge unsurudur.
- Kırsal turizm doğal çevrenin kültürel mirasın korunmasına katkıda bulunur (Soykan, 2003).

Kırsal turizmin olumsuz yönleri (Egbalı, Nosrat, Sayyed Ali, 2010; Soykan, 1999; Yılmaz ve Gürol, 2012);

- Kırsal turizm plansız yapıldığı takdirde halkın tarımı bırakıp daha çok turizme odaklanması tarımın değer kaybetmesine neden olabilir.
- Arazi fiyatlarında artış meydana gelir ve arazi sahipleri rantı bekleyerek araziye ekmebilirler. Buda üretimin azalmasına neden olur.
- Bilinçsiz turistlerin gelmesi veya kitlesel turist gruplarının gelmesi var olan doğal yapıya zarar verebilir.
- Kırsal turizmden sağlanan gelir, yerli halka bu geliri tarım dışı hatta o yöre dışında değerlendirme şansı yaratır o da başka sektörlerle sermaye akımını kuvvetlendirir ve kırsal turizmi yöreyi kalkındırma amacından uzaklaştırabilmektedir.
- Kırsal alanların aşırı kalabalık olması, çekiciliklerin azalmasına ve otantikliğini kaybetmesine neden olmaktadır.
- Kırsal turizm kültürel kirlenmeye yol açabilir. Var olan manevi duyguların zamanla tahrip olmasına yol açabilir.
- Turizm sektörünün esnek bir yapıda olması sonucu kırsal turizme yönelen kişilerin bu esneklikten olumsuz yönde etkilenebilir.
- Turizm kırsal alanda da yayıldıktan sonra genel fiyat artışına neden olabilir.

Bu olumsuzlukların minimize edilebilmesi için, şekil 1'de de belirtilen kırsal turizm bileşenlerinin içinde bulunduğu, uygun bir kırsal turizm stratejik planının oluşturulması gerekmektedir.

Şekil 1: Kırsal Turizm Bileşenleri (Veer and Tuunter (2005))

Şekil 1'de gösterilen kırsal turizm bileşenlerinin her biri oldukça gerekli ve önemlidir. Bu bileşenlerin entegre edilememesi durumunda; turizm alanına gelecek olan turistlerin gözünde olumsuz yönde bir izlenim edinmeleri kaçınılmaz olur. Bu da aslında tanıtmaya çalıştığımız çekim bölgesinin olumsuz bir imaj kazanmasına neden olur. Olumsuz imajı olan bir destinasyonu tanıtmak oldukça zor olabilmektedir. Bu sebeple özellikle bu bileşenlerin gerçekleştirilecek olan bir turizm stratejisinde mutlaka iyi bir şekilde entegre edilmesi gerekir.

MATERYAL VE METOT

Bu araştırmada ilk etapta kavramsal çerçeve, yerli ve yabancı literatür incelenerek, oluşturulmuştur. Kavramsal çerçevede kırsal turizm tanımı, kırsal turizm etkinliklerinin ne olduğuna ve faydaları-zararları üzerinde durulmuştur. Kırsal turizmin Şırnak'taki durumunu ise hem literatürden hem de şu anki mevcut durum gözlemlenerek ifade edilmeye çalışılmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Şırnak İlinin Genel Özellikleri

Şırnak, 18.05.1990 tarih ve 20522 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan 16.05.1990 tarih ve 3647 sayılı yasa ile il statüsüne kavuşmuştur. İl batıda Mardin, doğuda Hakkari, kuzeyde Siirt illeri ile güneyde ise Irak ve Suriye ülkeleri ile çevrilidir. İlin toplam alanı 7.172 km²'dir. Batı ve güney kesimindeki bazı düzlükler dışında, ilin büyük bir bölümü akarsular tarafından derince yarılarak plato alanlarına dönüşmüştür. Şırnak merkezi dışında 6 ilçe, 5 bucak, 243 köye sahiptir (Şırnak Kültür Envanteri, 2010).

%53'ü erkek %47'si bayan olan Şırnak ilinin nüfusu 457 bindir. Bu nüfusun % 55'i aktif (çalışabilir) olup % 45'i pasiftir. 457bin nüfuslu Şırnak'ın geçim kaynağı kömür maden işletmeleri, tarım ve hayvancılıktır. Aynı zamanda Habur Sınır Kapısı il için önemli bir gelir kaynağıdır.

Şehrin ekonomisi tarım ve ticarete dayalıdır. Kırsal kesimlerde başlıca geçim kaynağı hayvancılıktır. Fakat hayvancılık sektörü, ilin doğal bitki örtüsü ve yeryüzü şekilleri açısından potansiyeli olmasına rağmen ekonomiye yeterli katkı sağlayamamaktadır. Son yıllarda Silopi ilçesinde bulunan Habur sınır kapısından Irak'a yapılan ticaret miktarının artması şehir ekonomisine olumlu katkı sağlamaktadır. Şehir ekonomisinin önemli sektörlerinden birisi de madenciliktir. Yer altı kaynaklarının zengin olması özellikle madencilik sektörünün gelişmesini sağlamıştır (Çelik ve Akardeniz, 2012: 3).

Şırnak İlinin Kırsal Turizm Potansiyeli

Şırnak ilinin nüfus yapısı, sahip olduğu tarihi ve kültürel değerler, doğal yapılar değerlendirildiğinde bu değerlerin büyük bir kısmı kırsal alanlarda bulunduğu görülmektedir. Bu sebeple kırsal turizmin kalkınmada kullanılması önem arz etmektedir. Şırnak ilinin kırsal turizm potansiyeli değerlendirilirken hem Avrupa Birliğinin yapmış olduğu tanım hemde WTO'nun kırsal turizme ilişkin görüşleri dikkate alınmıştır. Bu tanımlamaları birleştirerek ortaya çıkan tanımda genel hatlarıyla kırsal turizm;

Tarım ya da yerel değerlerle iç içe bulunmak amacıyla hoşça zaman geçirmek isteyen turistlere, beklentileri doğrultusunda konaklama, yiyecek içecek ve diğer hizmetleri sunan küçük ölçekli işletmelerin yer aldığı kırsal alanlarda gerçekleştirilen faaliyetler bütünüdür diyebiliriz.

Yukarıdaki genel tanım dikkate alınarak Şırnak ili ırsal alanı içerisindeki kırsal turizm potansiyeline bakıldığında; inanç, doğa, kültür, sağlık turizmi yönünden kırsal turizm kapsamında değerlendirilebileceği görülmektedir.

Kırsal alanlarda doğa turizmi (doğa yürüyüşü, doğa sporları)

Şırnak ilindeki doğa güzelliklerine bakıldığında Dicle nehri, Cudi Dağı, Cehennem Vadisi, Kasrik gibi önemli

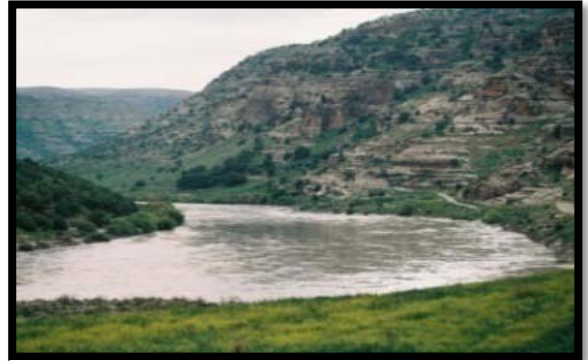
doğa güzelliklerinin olduğunu görmekteyiz. Bu yerlerin turizmde kullanılması başta yöre halkına olmak üzere ülkeye fayda sağlayacaktır. Karacadağ (3275m), Altın dağ (3358 m) ve Cudi Dağı (2114m) yükseklikleri ile dağcılık turizmi potansiyeline sahiptirler. KızılsuÇayı'nda olta balıkçılığı yapılmaktadır. Bunun yanında Cudi Dağı'nda çok çeşitli bitkilerin olması Cudi Dağı'nın botanik turizm açısından değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır (www.kultur.gov.tr). Cudi aynı zamanda Nuh tufanından sonra geminin oturduğu dağ olarak ta çok önemli bir çekim gücüne sahiptir.

Şekil 2.Cudi Dağı

Dicle Nehri; İlde Dicle Nehri önemli bir unsurdur. İl topraklarını kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda kesen Dicle, Cizre'yi geçtikten sonra bir sürede Türkiye-Suriye sınırını çizer. Dicle'nin bir kolu olan Habur Çayı ise Irak ile Şırnak ili (aynı zamanda Türkiye) arasında sınır oluşturur.

İlin sularını toplayan Dicle Nehri'nin başlıca kolları Habur ve Kızılsu' dur. Habur Çayı'nın kolu olan HezilÇayı Irak ve Suriye sınırını çizer (Şırnak Kültür Envanteri, 2010). Dicle Nehrinde vekollarında olta balıkçılığı, rafting ve doğa yürüyüşleri yapılabilmektedir.

Şekil 3. Dicle Nehri

Şekil 4.Guti Harabeleri

Feraşın Yaylası; Beytüşşebap ilçesinde bulunan FeraşınYayla'sı görülmeye değer bir yerdir. Yayla her yaz geleneksel olarak düzenlenen Kuzu Kırpma Şenliklerine yöre halkı ve çevre illerden birçok kişi katılmaktadır. Aynı zamanda Beytüşşebap'ta yetişen ters lale görenleri şaşırtan bir güzelliğe sahiptir.

Şekil 5.Feraşın Yaylası

Şekil 6. Ters Lale

Kırsal alanda sağlık turizmi

Kaplıcalar: Şırnak ilinde Hesta, Zümrüt, Besta ve Hasfaran kaplıcası bulunmaktadır. Şu anda faaliyette olan Hesta kaplıcası Güçlükonak İlçesi Düğün-yurdu köyü yakınında, Dicle Nehri kıyısındadır. Bölgenin en yüksek ısı sıcak su kaynağı olup, sıcaklığı 67 C dir. Kaplıca suyu kalsiyum ve sülfür ihtiva etmektedir. Debisi 7 lt/sn, PH:7.15 olarak belirlenmiştir. Mevcut debinin arttırılabileceğini gösteren hidrojeolojik şartlar mevcuttur. Kaplıca banyosu romatizmal hastalıklar ile kadın hastalıklarında yararlı olmaktadır. Diğer önemli kaplıca ise Zümrüt Dağı Kaplıcası Beytüşşebap İlçe merkezine 7 km uzaklıktaki İlicak köyündedir. Debisi 1 lt/sn olarak tahmin edilmekte olup, su sıcaklığı 39 C'dir. Kaplıca suyu tortulu olduğundan içilmez. Su banyosu ise cilt, böbrek ve romatizmal hastalıklara yararlı olmaktadır.

Şekil 7. Zümrüt Dağı kaplıcası

Kırsal alanlarda tarihi ve kültürel değerler

Şırnak ili tarihi yapılarıyla zengin bir potansiyele sahiptir. Birçok âlimin ve talebenin yetiştirildiği Kırmızı Medrese, yüzyıllar öncesinden inşa edilen Abdaliye Medresesi, Osmanlı döneminde önemli bir yeri olan Hamidiye Alayları, geçmiş yıllara inat hala ayakta duran Cizre Kalesi, Finik Kalesi, Kasrik Köprüsü v.s. Şırnak'ta var olan birçok önemli eserlerden bir kaçıdır. Bütün bunların yanında Hz. Nuh türbesi ve Camii, Tarihi Cizre Mezarlığı, Ahmed El-Cezeri, İsmail Ebul El- Cezeri ve Mem Ü Zin türbeleri önemli tarihi miraslardır.

Ayrıca Şırnak'ın ilçelerinden biri olan İdil, hem inanç turizmi hem de tarihi yapılar açısından önemli bir yere sahiptir. İdil'de yüzyıllardan bu yana çoğunlukla Yezidi ve Süryani inancına sahip insanlar yaşamaktadır. Bu inançlarından dolayı geçmişten günümüze 17 tarihi kilise kalmıştır. İdil bu özelliğinden ile Hıristiyanlar için önemli bir çekim merkezi konumundadır. Kiliselerden şu an için yalnızca 1 tanesi faal durumdadır.

Şekil 8. Kırmızı Medrese

Şekil 9.Hamidiye Kışlası

Şekil 10. Şırnak Yöresel Giysiler

Şekil 11. Kilim Dokuma

Kültürel anlamda da Şırnak ili gerek yemek kültürü, gerekse giyim ve el sanatları kendisine özgü değerlerle oldukça zengindir.

Özel günlerde yapılan yemeklerin yanı sıra her zaman sofralarda eksik olmayan belli başlı yöresel yemekler kısaca şöyle özetlenebilir. Kutluk, Serbıdev, Perdepilav, Kipe, Hekeheşandi, Şımşıpe, Meyre (Mehir), Bırınzer, Mahmılatık, Fireydin, Suryaz.

Şırnak'ın giyim kuşamı kendisine has özellikler taşır, özellikle erkeklerin giydiği şal-şepik, şelesa ve yelek, bayanların giydiği fıstan giysileri yüzyıllardan beridir süregelenidir. Burada yaşayan halk bu elbiseleri, genelde özel günlerde (düğün, bayram v.s.), günlük hayatta giymektedirler.

El sanatlarında ise özellikle kilim dokumacılığı çok önemli bir ivme yakalamıştır. Şırnak kilimleri hem ülkemizden hem de yurtdışından talep görmektedir.

Son yıllarda valilik desteği ile gerdirmeli tip tezgahlarda yapılan kilimler yöreye özgü motiflerle işlenmektedir. İlde tiftik keçisinin kıllarından şal-şepik kumaşı yapılmaktadır. Yine yöreye özgü halk oyunları ilin kültürüne renk katmaktadır. Halkın oynadığı Guhşegi adlı oyun Amerikan beysbolunun atası olarak bilinmektedir.

Şırnak ilinin somut kültürel miraslarının yanında soyut kültürel mirasları da kültürel değerler içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle aşk efsanesi olarak bilinen Mem ü ZinAhmede Hani'nin kaleme aldığı eserle günümüze kadar gelebilmiştir. Aynı zamanda Şırnak ili Şeyh Ahmet El-Cezeri, İsmail Ebul-İz, İbnilesir İzzeddin El-Cezeri gibi tarihte önemli işler yapan önemli şahsiyetlerin birçoğunun mezarları Şırnak ilinde bulunmaktadır (Yaşın, 2007).

SONUÇ

Bu çalışmada öncelikle literatür taraması yapılmış ve daha sonra Şırnak'ın kırsal turizm bakımından sahip olduğu değerler ortaya koyulmuştur. Literatür değerlendirildiğinde kırsal turizmin kavramsal olarak henüz oturmadığı ve tanım olarak fikir birliğine ulaşılmadığı görülmektedir. Tanımlamalara bakıldığında bazı sorularla karşı karşıya gelmekteyiz. *Kırsal turizm, kırsal alan içinde yapılan bütün turizm faaliyetlerini kapsar mı? Eğer böyleyse av turizmi, mağara turizmi, tarımsal turizm gibi turizm çeşitlerinin kırsal turizm boyutu altında olması gerekmez mi? Yoksa kırsal turizm kırsal alandaki tarım ve hayvancılık faaliyetlerinden ibaret midir? Peki, sadece tarıma merakından dolayı bir kırsal alanda bulunan bir turist o yörede bulunan bir tarihi yere veya kaplıcaya yaret ettiğinde hangi turizme girecek? Ayrıca biz kırsal turizm kavramını turistlerin amacına göre mi tanımlayacağız yoksa gerçekleştirdikleri faaliyetlere göre mi veya her ikisini de içinde barındıracak şekilde mi tanımlayacağız?* Bunlara ek olarak kırsal turizm ile ilgili istatistiklerin tutulmadığı görülmektedir. *Peki, istatistikler tutulmaya başlandığında kırsal turizm kavramı kesin olarak tanımlanamadığından dolayı doğru istatistiklere ulaşabilecek miyiz?* Bu ve benzeri sorular literatür sonucunda oluşmuştur ve sorular cevaplandırıldığı takdirde kırsal turizmin tanımı daha da belirginleştirilebilir.

Şırnak ilinin kırsal alanlardaki kırsal turizm potansiyeli değerlendirildiğinde; ilin sahip olduğu değerlerin (soyut ve somut miras olarak), hem inanç turizminin hem doğa turizminin hem de kültür turizminin canlandırılmasını sağlayacak birçok unsurun mevcut olduğu görülmektedir. Aynı zamanda halkın misafirperverliği turizmin canlandırılmasında en önemli faktör olarak görülmektedir.

Fakat ilin turizm destinasyonu olarak geliştirilmesi için kısa dönemli ve uzun dönemli stratejik eylem planının oluşturulması ve ona göre hareket etmesi gerekmektedir. Bu eylem planının devlet kurum ve kuruluşları, özel sektör ve halkın birlikte gerçekleştirmesi gerekmektedir. Özellikle yerel yönetimlerin ve halkın öncelikle turizm bilinciyle hareket etmeleri sağlanmalıdır. Şırnak'ın mevcut durumdan daha iyiye gidebilmesi için büyük tanıtım bütçelerinin oluşturulması gerekmektedir. Literatürde de değinilen kırsal turizm bileşenlerinin iyi bir entegrasyonu sonucunda ildeki turizm potansiyeli tanıtılabilir ve turizmden fayda sağlanabilir. Aksi takdirde var olan tarihi yapılar da yakın bir zamanda yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalacaktır.

Bundan sonraki araştırmalarda kırsal turizmin kavramsal olarak belirginleştirilmesi sağlanmalıdır. Araştırmacılar kırsal turizm istatistiklerinin kayıt altına alınabilmesine yönelik projeler geliştirebilirler. Aynı zamanda kırsal turizm desteklerinden yararlanılarak projeler geliştirilebilir. Bu projeler hem akademisyenlere hem de yöre halkına fayda sağlar.

KAYNAKÇA

Akça, Hasan (2004), Dünyada ve Türkiye'de Kırsal Turizm, Standard Ekonomik ve Teknik Dergi, Yıl:43, Sayı: 513, Ajans-Türk Matbaacılık: Ankara.

Akça, Hasan (2006), "Assessment of Rural Tourism in Turkey Using SWOT Analysis", *Journal of Applied Sciences*, Volume: 6, Issue: 13.

Anonymus, 1994. *Tourism Strategies and Rural Development*, OECD, Paris.

Anonymus, 1999.European Commission (EC), Towards Quality Rural Tourism, Enterprise Directorate General, Brussels: Tourism Unit. http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/tourism/files/studies/towards_quality_tourism_rural_urban_coastal/iqm_rural_en.pdf

Avcıkurt, Cevdet ve Köroğlu, Özlem (2008), Kırsal Turizm, Necdet Hacıoğlu ve Cevdet Avcıkurt (Ed.), İçinde: Turistik Ürün Çeşitlendirilmesi, Ankara: Nobel, s. 61-83.

Aydın, O . (2012), “AB’de Kırsal Turizmde İlk 5 Ülke ve Türkiye’de Kırsal Turizm”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 14 (23), s. (39-46). ISSN: 1309-9132.

Demircioğlu, Güzin (1993), Kırsal Turizm Nedir?, Anatolia turizm ve Çevre Kültürü dergisi, Yıl: 4, Sayı: 5, 8-11.

Egbali, N, Nosrat, Abbas B. And Sayyed Ali, Sayyed K. (2011), Effects of Positive and Negative Rural Tourism (Casestudy: Rural Semnan Province), *Journal of Geography and Regional Planning*, Vol. 4(2), 63-76,

Etikan, Sema ve Çukur, Tayfun (2011), “Kırsal Turizm Faaliyetlerinin Çomakdağ-Kızılağaç Köyü El Sanatları Üzerine Etkisi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi*, ISSN 1308-2698.

Fleischer, A. And Felsenstein (2000), “Support For Rural Tourism Does it Make a Difference?”, *Annals of Tourism Research*, Vol. 27, No. 4, 1007-1024.

Kiper, T. (2006), Safranbolu Yörükköyü Peyzaj Potansiyelinin Kırsal Turizm Açısından Değerlendirilmesi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*; Ankara.

MacDonald, R. and Jolliffe, L.(2003),“Cultural Rural Tourism Evidence from Canada”.*Annals of Tourism Research*,Vol. 30, No. 2,307–322.

Morgül, Ş. M. (2006), “Trakya Bölgesinde Kırsal Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesine İlişkin Analiz: Kırklareli Örneği”. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Edirne.

Perales, R.M.Y.(2002), “Rural Tourism In Spain”, *Annals of Tourism Research*, Vol. 29, No. 4, 1101–1110.

Soykan, F. 2000. “Kırsal Turizm ve Avrupa’da Kazanılan Deneyim”. Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, Yıl:11, Mart-Haziran, 21-33.

Soykan, F.(2003).” Kırsal Turizm ve Türkiye Turizmi İçin Önemi”. *Ege Coğrafya Dergisi*, 12 (2003), 1-11.

Şerefoğlu, C. (2009). Kalkınmada Kırsal Turizmin Rolü- 2007-2013 Yılları Arasında Ülkemizde Uygulanacak Olan IPARD Kırsal Kalkınma Programındaki Yeri, Önemi ve Beklenen Gelişmeler. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, *Uzmanlık Tezi*, Ankara.

Veer, M., and Tuunter, E. (2005). Rural Tourism in Europe. Hague.

Wilson, S., Fesenmaier, D.R. , Fesenmaier, J. and Van Es, J.C. (2001), “Factors for Success in Rural Tourism Development”, *Journal of Travel Research*, 40: 132.

Woodruff, J. (1997), “Oregon Agri Tourism (Agritourism Benefits Agriculture In San Diego County). [http:// www.sfc.ucdavis.edu/agritourism/agritourSD.html](http://www.sfc.ucdavis.edu/agritourism/agritourSD.html).

Yaşın, A. (2007), Tarih Kültür ve Cizre, Kudoğlu Matbaacılık: Ankara.

Yılmaz, G. Ö. ve Gürol, N.K. (2012), “Balıkesir İlinin Kırsal Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*14 (23), s.23-32.

Zeyrek, A.N. (2008), “Besni’de Alternatif Turizm Potansiyeli”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2):451-466

Zurnacı, N. (2012), “Kırsal Turizmde; Girişimcilik ve Örgütlenme”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 14 (23), 65-70. ISSN: 1309-9132.

<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan9.pdf>

<http://mevzuat.dpt.gov.tr/ypk/2006/20060204-9-2.pdf>

http://www.insula.org/tourism/pagina_n8.htm, 2003